

ĐÓNG GÓP CỦA HOẠT ĐỘNG THÔNG TIN - THƯ VIỆN VÀO NÂNG CAO CHẤT LƯỢNG LUẬN VĂN KHOA HỌC

PGS. TS VƯƠNG TOÀN

Phòng Lý luận Nghiệp vụ Thông tin - Thư viện, Viện Thông tin KHXH

1. Tại Đại học Ngoại ngữ Hà Nội, vừa diễn ra Hội thảo khoa học "*Luận văn thạc sĩ/tiến sĩ: cách viết và hướng dẫn*", với mục đích trao đổi về những vấn đề liên quan đến luận văn thạc sĩ/tiến sĩ từ góc độ người viết và người hướng dẫn. Với bậc tiến sĩ, ta yêu cầu phải có "luận án", nhưng trong bài viết này, cốt để tiện dụng, chúng tôi xin được gọi chung là "luận văn khoa học" (LVKH), và "học viên" được dùng dưới đây cũng xin được tạm hiểu là bao gồm cả "nghiên cứu sinh".

Nhân một vấn đề nổi lên, được nhiều ý kiến - cả học viên và người hướng dẫn - luận bàn có liên quan đến ngành ta nên dưới đây, tôi muốn thử đề cập đến vai trò của người thủ thư nói riêng, và thư viện nói chung, góp phần nâng cao chất lượng các LVKH, và qua đó mong muốn có thể khẳng định thêm phần đóng góp của hoạt động thông tin - thư viện vào sự nghiệp nghiên cứu khoa học nói chung.

2. Để phục vụ đào tạo sau đại học ở nhiều cơ sở giảng dạy hiện nay, tủ sách vẫn còn "là khó khăn nhất cần nêu lên trước tiên, vì thiếu nó không chỉ gây khó khăn cho trò, mà còn cho cả thầy" - đúng như lời PGS. TS Nguyễn Ngọc Hùng tại Hội thảo nói trên.

Nguồn tài liệu tham khảo thường vẫn là một trong những khó khăn mà học viên gặp phải. Sách báo và tạp chí chuyên ngành mà người đọc cần đến còn nghèo nàn do kinh phí hạn hẹp, và về chậm thường do cách chuyển phát tài liệu. Để cập nhật thông tin, học viên phải khai thác tài liệu từ nhiều nguồn tài liệu khác, ngoài vốn tài liệu của trường mình.

Đề có thể khẳng định tác giả LVKH thật sự có đóng góp mới cho lĩnh vực chuyên ngành, trong khi nhà nghiên cứu không thể không tham khảo những thành quả đi trước để rồi đưa ra chính kiến của mình, nhằm nhằm

bổ khuyết, hoàn thiện một cách nhìn nhận vấn đề, và không loại trừ khả năng có thể phê phán (những) quan điểm trước đó, thậm chí cả của giáo viên hướng dẫn (đương nhiên là lúc đó người hướng dẫn đã thay đổi cách nhìn).

Tuân thủ các quy định về việc sử dụng tài liệu tham khảo, một trong những tiêu chí mà LVKH phải đảm bảo là tính trung thực trong trích dẫn. Sau khi xử lý thông tin từ các nguồn tài liệu như: trích dẫn, tóm lược, chú giải, học viên phải quy dẫn về thư mục *Tài liệu tham khảo* được lập ở cuối LVKH.

Tiếc rằng trong không ít trường hợp đã gặp, chúng tôi nhận thấy học viên trình bày còn thiếu chính xác, đôi khi khiến ta có thể băn khoăn không biết họ có đọc thật hay đây chỉ là sự sao chép đơn thuần - vì không chỉ thiếu đầy đủ mà có trường hợp còn sai lạc, thậm chí chép cả cái sai, từ một nguồn tư liệu nào đó trên giấy hay điện tử.

Chúng tôi đã có dịp bàn về những thông tin qua chú dẫn và trích dẫn¹. Trích dẫn hay chú dẫn văn bản cần thận trọng cho đúng như văn bản gốc là điều dễ đồng tình, nhưng chỉ cần sơ xuất một chút là thông tin cung cấp đã bị sai lạc.

Xin đơn cử mấy ví dụ gần đây:

Có người đã nhầm khi đưa vào *Danh mục tài liệu tham khảo* của mình vì đã coi những người biên tập sách là tác giả (có thể vì không có nghiệp vụ thư viện!). Tên

¹ *Bàn về thông tin qua chú dẫn*. Tc. *Thông tin KHXH*, 1991, s.3, tr. 63-66; *Bàn về thông tin qua chú dẫn và trích dẫn*. Bản tin Hội Thông tin Tư liệu Khoa học và Công nghệ Việt Nam, số 12 tháng 8/2004, tr. 6-7.

sách và tên các tác giả không đủ (ngay khi chỉ có hai tác giả). Khi trích dẫn cần viết chính xác tên một tạp chí có thể có hai chữ *Tạp chí* hay không, không thể tùy tiện đưa vào. Chẳng hạn: *Tạp chí Văn học*,... Nhưng khi tên chính thức không có hai chữ *Tạp chí*, khi trích dẫn chỉ có thể ghi là "*tạp chí Thư viện Việt Nam*", chứ không thể là *Tạp chí Thư viện Việt Nam.*, chẳng hạn.

Học viên thường gặp khó khăn trong nhiều khâu khi tiến hành làm LVKH, nhưng đặc biệt là có khâu "đọc và xử lý tài liệu tham khảo". Để có phần tổng quan tài liệu đầy đủ và cập nhật, không chỉ người hướng dẫn mà cả thủ thư cũng có thể giúp học viên phát hiện ra các nhà nghiên cứu khác trong và ngoài nước đã và đang làm những gì ở lĩnh vực này. Tài liệu tham khảo là các sách nghiên cứu, bài tạp chí và các LVKH đã được bảo vệ - có thể khai thác trực tiếp tại thư viện hoặc trên internet. Có nhà nghiên cứu đưa ra nhận xét rất đúng rằng "Đa phần những bài viết / nghiên cứu đều chỉ dựa trên cơ sở dữ liệu thu hẹp trong một trường hoặc một cơ sở hoặc một địa bàn đào tạo nào đó, không phản ánh hết được thực trạng của Việt Nam", một khi thư viện các trường chưa liên thông để có thể hội nhập và cùng chia sẻ nguồn lực thông tin.

Mỗi bản khoản về quan hệ giữa các trường, trong đó có quan hệ giữa thư viện các trường sẽ được giải toả khi, ít ra, thư viện trường có được Danh sách các LVKH đã và đang được tiến hành không chỉ ở trường mình mà cả ở (các) trường bạn - vì nay nhiều cơ sở được đào tạo cùng một mã số. Để xã hội hoá giáo dục, Nhà nước ta rộng mở cho phép nhiều cơ sở cùng đào tạo - không thể nào khác - thì việc thông tin các "sản phẩm trí tuệ" càng cần được chú trọng và cập nhật. Khi có điều kiện, cần sớm được đưa lên mạng cục bộ, và tốt hơn là đưa lên trang web của đơn vị mình để người dùng tin ở các đơn vị bạn có thể dễ dàng cùng tra cứu, khai thác qua internet.

Câu hỏi đặt ra cho một LVKH thường là liệu đã có một nghiên cứu nào đã công bố như công trình ta dự định tiến hành hay chưa? Người hướng dẫn càng không thể không biết đề tài mình nhận hướng dẫn đã có ai (ngay trong trường mình) làm chưa!

Nếu quý vị ở các Hội đồng chấm thi không có điều kiện theo dõi thông tin cập nhật thì có khi không phân biệt được trường hợp bị học trò vượt mặt làm liêu với trường hợp học trò đã sáng tạo, nhưng ngẫu nhiên trùng với người đi trước. Và ở trường hợp thứ hai này, trách nhiệm không chỉ thuộc về phía người học. Dự luận cũng cho biết đã có sự "trùng hợp ngẫu nhiên" giữa trong ấy với ngoài này ở một đề tài sau đại học.

Mới đây, có dịp được mời phản biện một LVKH ở Hà Nội, tôi không khỏi giật mình khi thấy dàn bài của LVKH này "na ná" như khung của một bài viết được công bố ở TP Hồ Chí Minh (và đã được đưa lên internet). Sau khi kiểm tra qua những người tin cẩn và có trách nhiệm, tôi được biết là học viên nọ làm việc hoàn toàn độc lập chứ không "sao chép" gì của đồng nghiệp mà không trích dẫn tham khảo. Và cũng may, tác giả trong kia chưa hoàn thành LVKH của mình để bảo vệ.

Do đó, thiết nghĩ rằng các cơ sở rất cần liên kết đào tạo, ngay từ khâu giao nhận đề tài, chứ không đợi đến khâu kết thúc là chấm LVKH (nay thành chuyện bình thường vì theo quy định, phải có một số lượng nhất định thành viên hội đồng là chuyên gia ngoài cơ sở đào tạo).

3. Là người nhiều năm làm công tác thông tin khoa học, tôi nghĩ đến trách nhiệm xã hội của các cơ sở thông tin - thư viện - thư viện khoa học đối với nhu cầu tham khảo rất chính đáng này, của hàng trăm lượt người mỗi năm khi bước vào

nghiên cứu, chuẩn bị LVKH. Thiết nghĩ rằng họ cần được chỉ dẫn cặn kẽ và chu đáo, cung cấp dễ dàng mọi thông tin cần thiết về các "sản phẩm trí tuệ" của những người đi trước, qua các cơ sở dữ liệu có thể khai thác tại chỗ hay trên mạng.

Nhu cầu thông tin về các "sản phẩm trí tuệ" cần được tham khảo đã ra đời, để góp phần "chế biến" và hình thành nên sản phẩm mới, trình "làng" thày/cô và các thư viện nên tổ chức tốt dịch vụ xã hội đáp ứng nhu cầu này. Lẽ dĩ nhiên, dịch vụ này được thực hiện theo chế độ phí và lệ phí của Nhà nước ta đã ban hành. Chỉ có điều là nhiều thư viện hiện vẫn còn lúng túng trong việc triển khai thực hiện, nhất là vấn đề bản quyền và cách xử lý đối với các tài liệu chưa công bố

Điều đáng mừng là hiện nay, nhiều thư viện đã cho phép người dùng tin truy cập vào kho dữ liệu của mình dễ dàng. Chẳng hạn, ở Đại học Quốc gia Hà Nội, các thông báo bảo vệ gần đây đều được đưa lên mạng. Sau khi bảo vệ, học viên phải nộp LVKH (với cả đĩa mềm) cho thư viện. Và sinh viên nay đã có thể vào mạng ngay từ ký túc xá của trường.

Trong khi đó, đáng tiếc là tại một số cơ sở đào tạo, LVKH vẫn được cất giữ riêng trong tủ sách của khoa hay trường (chỉ luận án tiến sĩ mới được nộp cho Thư viện Quốc gia - mà giai đoạn trước đây, cũng có hiện tượng không nộp theo quy định, mà Thư viện cũng đành chịu). Đối tượng phục vụ thường thu hẹp, chỉ là người trong trường. Thậm chí, có thư viện gần như vẫn ở tình trạng "đóng cửa" - sinh viên khó tiếp cận, có khi còn do thái độ của người phục vụ chưa cởi mở đối với lớp học trò - nhưng dù sao thì cũng là chưa chú trọng đúng mức đến các loại "sản phẩm trí tuệ" mà thư viện mình đang lưu giữ.

Đương nhiên, nếu chỉ khai thác tại thư viện của một khoa, trường thì khó có điều kiện tiếp cận được những công trình được công bố hạn chế, thường ở dạng tập san hay

kỷ yếu hội nghị, hội thảo ở các cơ sở nghiên cứu khác. Đó là chưa kể khi ít kinh phí nhập tài liệu thì thư viện cũng khó có đủ ngay sách báo chuyên ngành trong nước, chưa nói đến sách báo nước ngoài phải nhập bằng ngoại tệ mạnh.

Khi chưa xây dựng được thư viện điện tử thì hoạt động liên thư viện rất có ý nghĩa. Hiệp hội thư viện có thể tạo điều kiện thuận lợi cho khai thác liên thư viện, nhất là đến khi chúng ta có Hội Thư viện Việt Nam.

4. Được biết ở nước ngoài, để chuẩn bị vào giai đoạn viết LVKH, học viên được đăng ký học miễn phí các lớp hướng dẫn viết LVKH do thư viện trường, phối hợp với các khoa, tổ chức (chẳng hạn như ở Canada, thời gian là 3 giờ cho mỗi lớp 5-10 học viên). Như thế, trình độ của người thủ thư phải được nâng lên để có khả năng giới thiệu cho độc giả đến khai thác biết cách chọn nhanh và trúng tài liệu cần thiết cho đề tài nghiên cứu của mình.

"Đề án xây dựng hệ thống thông tin hỗ trợ đào tạo và nghiên cứu khoa học nối kết các trường đại học - cao đẳng trên địa bàn" thành phố Hồ Chí Minh đang được triển khai, trong giai đoạn 1 đã có việc xây dựng CSDL số hoá LVKH, cùng với việc liên kết các thư viện, chuẩn hoá công nghệ và ứng dụng phần mềm liên thông tiến đến xây dựng một mạng liên kết các trường đại học - cao đẳng trên địa bàn này trong tương lai không xa.

Thật đáng hoan nghênh! Vì khi đó việc truy cập để tham khảo sẽ được thực hiện dễ dàng. Và nhờ đó, hoạt động thông tin - thư viện có thể đóng góp một phần không nhỏ cho khoa học phát triển chứ không phải "dậm chân tại chỗ", chỉ vì nhà nghiên cứu không biết đến những "sản phẩm trí tuệ" trước đó nên đã "sáng tạo" trùng.